

Małgorzata Rychlik, Emilia Karwasińska

Polowanie na zasób - czyli strategia pozyskiwania dokumentów do repozytorium AMUR (Adam Mickiewicz University Repository)

Abstrakt:

W artykule przedstawiono model czynników wpływających na efektywne pozyskiwanie zasobów do repozytorium uczelnianego. Omówiono obligatoryjną archiwizację prac jako podstawowy determinant zrównoważonego rozwoju repozytorium. Zaprezentowano strategię pozyskiwania zasobów do repozytorium uczelnianego AMUR. Podkreślono wagę promocji repozytorium wśród pracowników naukowych uczelni. Przedstawiono metody dotarcia do grona naukowców poprzez systematyczne prezentacje na radach instytutów i wydziałów. Omówiono czynniki motywujące, które mogą wpływać na przyrost zasobów. Przedstawiono również wyniki badań pilotażowych przeprowadzonych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza dotyczących barier w autoarchiwizowaniu prac.

Słowa kluczowe: repozytorium uczelniane, repozytorium AMUR, autoarchiwizacja, strategia pozyskiwania zasobu

Wstęp

Obecnie na świecie są 1943 repozytoria różnego typu¹. Ich prężny rozwój jest ściśle skorelowany z przyrostem zasobów. Kluczem do sukcesu i tym samym zrównoważonego rozwoju repozytorium jest najczęściej obligatoryjna autoarchiwizacja prac. Jest jednak część repozytoriów dziedzinowych (ArXiv, RePec, E-LIS), które egzystują znakomicie bez żadnych narzuconych rozporządzeń dotyczących napływu prac. Traktować je jednak należy bardziej w kategorii ewenementu niż reguły. Właśnie pozyskiwanie zasobu jest obecnie największym wyzwaniem, przed którym stoją repozytoria. Autorzy z krajów, w których repozytoria zaczęły powstawać wcześniej niż w Polsce, donoszą o problemach z napływem prac do archiwów cyfrowych. Trudności nie ominęły repozytoriów tworzonych

---

¹Zob. OpenDOAR. [Dostęp 20 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://opendoar.org/onechart.php?cID=&ctID=&rtID=&clID=&lID=&potID=&rSoftWareName=&search=&groupby=c.cContinent&orderby=Tally%20DESC&charttype=pie&width=600&height=300&caption=Proportion of Repositories by Continent – Worldwide>

na znakomitych uczelniach (Cornell University w USA)². Praca Gerarda van Westrienen oraz Clifforda A. Lyncha przedstawia sytuację stosunkowo niewielkiego przyrostu dokumentów w repozytoriach ze szczególnym uwzględnieniem Europy³. Oczywiście jest, że sama implementacja systemu nie wystarczy. Potrzebne jest ogromne zaangażowanie bibliotekarzy w budowę strategii pozyskiwania zasobów, we współpracy z otoczeniem bibliotek, z naukowcami, władzami uczelni. Być może przyniesie ono efekty w postaci dynamicznie rozwijającego się repozytorium.

Strategia pozyskiwania zasobów do repozytorium

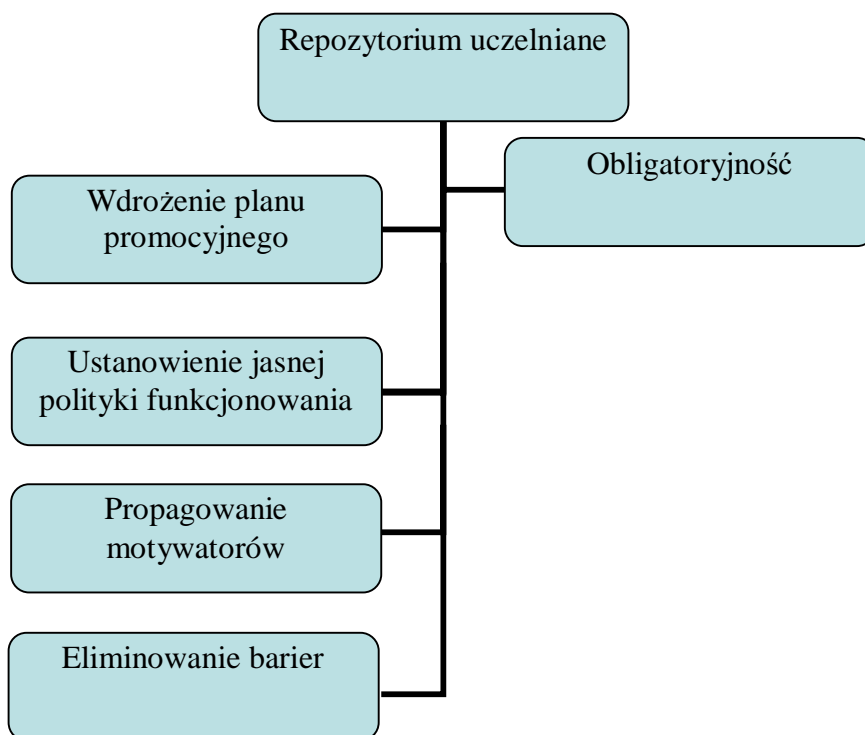
Wprowadzenie obligatoryjności najbardziej efektywną metodą służącą systematycznemu zapełnianiu się repozytorium. Badania pokazują, że jeżeli autoarchiwizacja jest wymogiem, to aż 80% naukowców archiwizuje swoje prace.⁴ Jeżeli wprowadzenie całkowitej obowiązkowej archiwizacji z różnych powodów nie jest możliwe (prawo autorskie, brak zgody władz uczelni), to ważnym aspektem jest przygotowanie i wdrożenie strategii pozyskiwania zasobów. Repozytorium pozostawione samo sobie, bez przemyślanych działań na rzecz jego rozwoju, pozostanie puste i na pewno nie stanie się wizytówką uczelni. Dlatego warto przyjrzeć się także pozostałym kwestiom takim jak: jasno określona polityka funkcjonowania repozytorium, szeroka promocja i informacja, rozpoznanie motywacji zachęcających do deponowania prac i eliminowanie barier zniechęcających. Wszystkie wyżej wymienione determinanty mające wpływ na optymalne pozyskiwanie zasobów do repozytorium tworzą model, który stanowi podstawę do przygotowania strategii.

---

² DAVIS, P.M., CONNOLLY, M.J.L. Institutional Repositories. Evaluating the Reasons for Non-use of Cornell University's Installation of DSpace. *D-Lib Magazine*. 2007, Vol. 13 nr 3/4, [Dostęp 20 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://dlib.org/dlib/march07/davis/03davis.html>

³ WESTRIENEN VAN, G., LYNCH C.A. Academic Institutional Repositories Deployment Status in 13 Nations as of Mid 2005. *D-Lib Magazin*. 2005, Volume 11 nr 9, [Dostęp 27 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dlib.org/dlib/september05/westrienen/09westrienen.html>

⁴ SWAN A., BROWN S. Authors and open access publishing. *Learned Publishing*. 2004, vol. 17, [Dostęp 29 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://cogprints.org/4123/>

Rys. 1. Model czynników wpływających na efektywne pozyskiwanie zasobów do repozytorium uczelnianego

Obligatoryjność

Materiały cyfrowe trafiają do repozytorium w drodze tzw. autoarchiwizacji. Polega ona na tym, iż pracownik naukowy uczelni sam deponuje swoje prace w repozytorium. Może tę czynność wykonywać na zasadach fakultatywności, jednakże doświadczenie pokazuje, że w takim przypadku jedynie ok. 15% dorobku naukowego trafia do repozytorium⁵. Dlatego część uniwersytetów i instytucji naukowych wprowadziła obligatoryjną

⁵ SALE, A. Comparison of IR content policies in Australia. *First Monday*, 2006, vol. 11 (4), [Dostęp 4 maja 2011]. Dostępny w World Wide Web: http://eprints.utas.edu.au/264/1/Comparison_of_content_policies_in_Australia.pdf

archiwizację prac. Śledząc ROARMAP: Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies, można zauważyć, że obligatoryjność deponowania prac została przyjęta w 274 przypadkach, z czego instytucjonalna w 119, a obligatoryjność deponowania doktoratów w 76⁶. Doskonałym przykładem na to, iż autoarchiwizacja obligatoryjna gwarantuje sukces może być Uniwersytet w Liège. Naukowcy tegoż uniwersytetu, zostali zobowiązani do deponowania swoich prac w repozytorium ORBi (Open Repository and Bibliography) natychmiast po ich zrecenzowaniu. Jeśli obowiązuje embargo wydawcy na udostępnianie artykułu, wówczas może on pozostać niewidoczny w repozytorium do końca wymaganego okresu. W ciągu roku od wprowadzenia obowiązkowej archiwizacji liczba prac zwiększyła się z poniżej tysiąca do 14 tys.⁷ Generalnie, instytucje naukowe, które stosują zalecenia Deklaracji Berlińskiej (spotkanie Berlin3, University of Southampton, 2005) wprowadzając obligatoryjność deponowania prac mają zagwarantowany sukces. Obok Uniwersytetu w Liège bardzo dobrze funkcjonuje część repozytoriów na uczelniach australijskich, fińskich, doskonałe portugalskie repozytorium na Uniwersytecie w Minho, czy repozytorium Uniwersytetu w Southampton.

Mając na uwadze to, iż wprowadzenie obligatoryjności zamieszczania prac w repozytorium instytucjonalnym wymaga zarówno przestrzegania zasad prawnych, jak również zgody władz uczelni oraz ustanowienia odgórnych zarządzeń, obowiązkowość deponowania może zostać początkowo ograniczona do wybranych kolekcji. Dziś najczęściej wprowadza się ją dla dysertacji doktorskich. Obowiązkowe archiwizowanie prac doktorskich zostało wprowadzone także na UAM mocą zarządzenia Rektora. Każda praca doktorska na 10 dni przed obroną musi znaleźć się w repozytorium AMUR. Prawo autorskie nie pozwala narzucić autorom dysertacji udostępnienia jej dla wszystkich użytkowników Internetu. Dlatego tylko w przypadku tej kolekcji zastosowano możliwość ograniczenia dostępu do

---

⁶ Zob. ROARMAP. [Dostęp 20 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://roarmap.eprints.org/>

⁷ RENTIER, B. Wprowadzanie w życie uniwersytetu polityki otwartego dostępu do wiedzy, In. II Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce. V Konferencja EBIB Internet w bibliotekach. Toruń, 14-15 stycznia 2010 roku: [Dostęp 29 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat21/rentier.php>

pełnego tekstu pracy. W tym przypadku użytkownicy mogą korzystać z niej z komputerów na terenie Biblioteki. Doktorant, jeżeli zgadza się na dostęp otwarty zaznacza to w licencji. Obecnie w repozytorium jest zamieszczonych 225 doktoratów (164 dostęp ograniczony, 61 dostęp otwarty). Warto przy każdej okazji zachęcać doktorantów do szerokiego udostępniania swoich prac, bo dążenie uczelni europejskich w tym zakresie jest jasne i wyraża się w inicjatywie DART-Europe, gdzie grupa bibliotek naukowych i konsorcjów bibliotecznych pracuje wspólnie nad poprawą możliwości powszechnego dostępu do badawczych prac dyplomowych i dysertacji powstających w Europie (<http://www.dart-europe.eu/>). W repozytorium AMUR utworzona została również kolekcja czasopism, które są wydawane na UAM. Obecnie w tej kolekcji umieszczonych jest 11 tytułów. Władze uczelni są bardzo przychylne upowszechnianiu zawartości czasopism i zachęcają pozostałe redakcje periodyków do podobnych działań. Każdy pracownik, który chciałby opublikować artykuł w takim czasopiśmie jest świadom tego, że obowiązkowo znajdzie się on w repozytorium. Obecnie przygotowany jest projekt, którego zadaniem będzie negocjowanie z władzami uczelni zarządzenia, które wprowadziłoby obowiązek archiwizowania prac lub przynajmniej niektórych kolekcji wydawanych w uczelnianym wydawnictwie. Wdrażanie kolejnych etapów wprowadzania obligatoryjności będzie możliwe w Polsce pod warunkiem przyjęcia polityki otwartości przez rząd.

Wdrożenie planu promocyjnego

Repozytorium uczelniane AMUR oparte jest na oprogramowaniu DSpace. Ma ono budowę hierarchiczną. Składa się z 19 zespołów: są to nazwy poszczególnych wydziałów, zespół bibliotek (swoje prace mogą tu deponować pracownicy BU oraz bibliotek wydziałowych), zespół czasopism naukowych wydawanych na UAM (obecnie jest zarejestrowanych 11 czasopism), zespół doktoratów, zespół Miscellanea Universitatis oraz zespół Wydawnictwo Naukowe UAM. Zespoły zbudowane są z poszczególnych kolekcji, w skład których wchodzi: artykuły naukowe, książki/rozdziały, materiały dydaktyczne, materiały konferencyjne oraz materiały nieopublikowane. Oprogramowanie pozwala na rozbudowę zespołów oraz kolekcji. Aby jednak miało sens rozbudowanie struktury repozytorium, musi być zapewniony stały napływ materiałów.

Na UAM podjęto szereg działań promujących repozytorium wśród pracowników naukowych uczelni. Pierwszym i zarazem bardzo ważnym zadaniem było zorganizowanie oficjalnego otwarcia repozytorium z udziałem władz uczelni oraz przedstawicieli poszczególnych wydziałów. W celu rozpowszechnienia informacji o funkcjonowaniu repozytorium napisano artykuł w uniwersyteckim czasopiśmie, opracowano materiały promocyjne w postaci ulotek i plakatów. Na stronie internetowej biblioteki umieszczono informacje dotyczące repozytorium. Użytkownik mógł znaleźć tam między innymi przewodnik po deponowaniu oraz polityki funkcjonowania repozytorium, jak również informacje dotyczące kwestii praw autorskich. Ponad to, informacje o repozytorium zostały zamieszczone na stronie internetowej uczelni oraz wydziałów. Cyklicznie opracowuje się raporty statystyczne dotyczące wykorzystania poszczególnych dokumentów zamieszczonych na platformie przez użytkowników. Wystąpiono do Prorektora ds. nauki z prośbą o wyznaczenie nagrody pieniężnej dla wydziału, który najefektywniej będzie deponował swoje prace. Opracowano w tym celu prosty algorytm obliczania liczby punktów osiągniętych przez poszczególne wydziały. Przyznano konkretnym rodzajom dokumentów następującą liczbę punktów:

Artykuł z czasopisma = 2 pkt;

Materiały konferencyjne = 1 pkt;

Rozdział z książki = 1 pkt;

Monografia = 3 pkt;

Inne dokumenty (nieopublikowane prace, prezentacje, raporty itp) = 0.5 pkt;

Najistotniejszym zadaniem dla menedżerów repozytorium jest zaangażowanie pracowników naukowych do współtworzenia platformy cyfrowej⁸, ale również rozpoznanie potrzeb oraz oferowanie akceptowalnych dla naukowców rozwiązań. Zgodnie z definicją Lyncha repozytorium instytucjonalne to zespół usług, które uniwersytet oferuje członkom swojej społeczności. Usługi te służą zarządzaniu oraz upowszechnianiu cyfrowych dokumentów tworzonych przez instytucję i jej członków. Repozytorium jest przede wszystkim zobowiązaniem instytucji do zarządzania materiałami cyfrowymi, z uwzględnieniem

---

⁸ KINGSLEY, D.A. The advocacy and awareness imperative: a repository overview. VALA2010 Conference, [Dostęp 30 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.vala.org.au/vala2010/papers2010/VALA2010_110_Kingsley_Final.pdf

długoterminowego zabezpieczenia obiektów, jak również zorganizowania dostępu do nich oraz ich rozpowszechniania⁹. Na UAM postanowiono zatem zaprezentować te usługi, które składają się na uczelniane repozytorium jak najszerszemu gronu pracowników naukowych. W tym celu przygotowano 15-to minutowe prezentacje w programie Power Point, które zostały podzielone na następujące części: pierwsza część przedstawiała ogólne statystyki dotyczące repozytorium AMUR (aktualna liczba prac zdeponowanych w repozytorium, liczba zarejestrowanych pracowników naukowych, liczba prac zdeponowanych przez poszczególne wydziały, statystyki dotyczące wybranych czasopism, których kolekcje znajdują się w repozytorium, liczba pobrań oraz wejść na zdeponowane prace), część druga dotyczyła kwestii praw autorskich oraz rozwiązań stosowanych w repozytorium AMUR, część trzecia wskazywała sposoby wyszukiwania dokumentów oraz indeksowania repozytorium w takich wyszukiwarkach jak Google i Google Scholar. W ostatniej części zaprezentowano korzyści zdefiniowane przez pracownika naukowego, który dotychczas zamieścił najwięcej swoich prac w archiwum. Ogółem wysłano 37 listów drogą mailową do dyrektorów instytutów oraz dziekanów wydziałów z prośbą o umożliwienie zaprezentowania repozytorium uczelnianego AMUR. W rezultacie prezentacje zostały przedstawione na 16 spotkaniach, w których wzięło udział łącznie 502 pracowników naukowych UAM.

Tab. 1. Wykaz instytutów oraz wydziałów, na których przedstawiono prezentacje

Instytuty/Wydziały	Liczba osób uczestniczących w prezentacji
Instytut Filologii Angielskiej	24
Instytut Filologii Germańskiej	17
Instytut Filologii Romańskiej	14
Katedra Skandynawistyki	13
Instytut Filozofii	25
Instytut Biologii Eksperymentalnej	55
Instytut Biologii Molekularnej i Biotechnologii	23
Instytut Biologii Środowiska	25
Instytut Antropologii	12
Instytut Filologii Klasycznej	16

⁹ LYNCH C.A.: Institutional Repositories: Essential Infrastructure for Scholarship in the Digital Age. *ARL: A Bimonthly Report* 2003 nr 226. [Dostęp 30 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/resources/pubs/br/br226/br226ir.shtml>

Instytut Filologii Polskiej	55
Wydział Fizyki	35
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa	100
Instytut Historii Sztuki	30
Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej	23
Wydział Studiów Edukacyjnych	35

W zasadzie wszystkim prezentacjom towarzyszyły ożywione dyskusje, podczas których wyłonilo się szereg postulatów dotyczących repozytorium AMUR. Na przykład powstał pomysł ukonstytuowania Rady Naukowej ds. Repozytorium, która czuwałaby nad merytoryczną stroną deponowanych prac. Oprócz redaktorów repozytorium znaleźliby się w niej pracownicy naukowcy, którzy mieliby wpływ na określenie ram deponowanego zasobu. Na Wydziale Biologii implikacją prezentacji było powołanie pełnomocnika ds. repozytorium (pracownik naukowy). Jego zadaniem jest kontaktowanie się z redaktorkami repozytorium oraz określenie planu deponowania prac dla całego wydziału. Również na Wydziale Biologii stwierdzono, że repozytorium przynosi zdecydowanie większą korzyść pracownikom wydziałów humanistycznych, bowiem to oni mają większą trudność w dotarciu do odbiorców ze świata ze swoimi pracami, a taka platforma poprzez stosowanie protokołu OAI-PMH ułatwia indeksowanie znajdujących się na niej prac.

Na Wydziale Fizyki podniesiono problem przesłania materiałów pracowników bezpośrednio z dziedzinowego repozytorium ArXiv do AMURa, co oszczędziłoby czas pracowników wydziału.

W efekcie przedstawionych prezentacji wzrosła liczba prac autoarchiwizowanych w repozytorium. Średnia liczba prac deponowanych od marca 2010, czyli od początku funkcjonowania repozytorium do listopada 2010 włącznie, wynosiła 33 prace miesięcznie. Natomiast w miesiącach, w których prezentacje były przeprowadzane (grudzień 2010 r. i styczeń 2011 r.) wzrosła odpowiednio do 81 i 91 prac. Wzrosła również liczba osób zarejestrowanych w repozytorium ze 135 do 269.

Ustanowienie jasnej polityki funkcjonowania

Ważnym etapem jest także opracowanie polityki funkcjonowania repozytorium, która powinna zawierać przejrzyste zasady gromadzenia, deponowania, udostępniania i zabezpieczania dokumentów w nim

zamieszczanych. Z zasadami tymi powinni być zaznajomieni wszyscy potencjalni depozytariusze. Polityka ta powinna określać przede wszystkim typ repozytorium oraz rodzaj gromadzonych materiałów, zdefiniować szczegółowe zasady korzystania z informacji zamieszczonych w archiwum (metadanych, pełnych tekstów) oraz wskazać grupę depozytariuszy. Podejmuje też kwestie typu archiwizacji w kolekcjach (obligatoryjna, fakultatywna) oraz instruuje w zakresie przepisów prawa autorskiego. Precyzuje reguły przechowywania i kontroli jakości dokumentów. Pomocą w tym zakresie może służyć standard ustalony przez The Directory of Open Access Repositories – OpenDOAR (<http://www.andoar.org/tools/en/policies.php>). Wszystkie zasady winny być zatwierdzone przez władze uczelni oraz w koniecznych przypadkach umocowane prawnie stosownymi zarządzeniami,¹⁰ szczególnie dotyczącymi obligatoryjności. W przypadku Repozytorium AMUR polityka oraz wszystkie zasady są zamieszczona na podstronie repozytorium zarówno w języku polskim jak i angielskim.

Motywacje i bariery

Do ważnych czynników mających wpływ na systematyczne napełnianie repozytorium uczelnianego zaliczyć należy rozpoznanie oraz promowanie motywacji zachęcających naukowców do autoarchiwizacji prac oraz rozpoznanie i eliminowanie barier zniechęcających naukowców do takich działań.

Badania dotyczące tej kwestii można prowadzić w oparciu o dwa modele. Pierwszy z nich Model STIN (Socio-Technical Interaction Networks) został zaproponowany przez Roba Klinga.¹¹ Model ten koncentruje się na procesie komunikacji naukowej, co może wyjaśnić wzajemne interakcje pomiędzy czynnikami społecznymi a technologiami wykorzystywanymi w praktyce do przekazywania obiektów cyfrowych przez autorów. Drugi model - teorii wymiany społecznej ma zastosowanie do zachowań charakteryzujących wymianę wiedzy (dzielenia się wiedzą). Model teorii wymiany społecznej stosowany jest jako założenie metodologiczne (model pojęciowy) w celu

---

¹⁰ KINGSLEY, D. A. dz. cyt.

http://www.vala.org.au/vala2010/papers2010/VALA2010_110_Kingsley_Final.pdf

¹¹ KLING, R., McKIM, G.W., i KING, A. A bit more IT: Scholarly communication forums as socio-technical interaction networks. *Journal of American Society for Information Science and Technology*, 2003, 54(1), 47–67.

określenia i rozpoznania motywacji towarzyszących procesowi wymiany wiedzy. Za proces przekazywania cyfrowych wersji prac przez autorów powszechnie uważa się współdzielenie oraz dystrybucję wiedzy naukowej, a zatem wykorzystanie tej teorii jest odpowiednią metodą przyjętą w badaniu motywatorów jakie mają swój udział w procesie przekazywania wiedzy naukowej.¹²

J. Kim w swoich badaniach analizuje czynniki, które mogą zachęcać lub zniechęcać naukowców do wspierania otwartego dostępu do wiedzy poprzez autoarchiwizację swoich prac. Badanie przeprowadzono wśród profesorów z 17 uniwersytetów ze Stanów Zjednoczonych posiadających własne repozytoria instytucjonalne. Wykazało ono, że największymi motywacjami dla naukowców są: altruizm czyli postrzeganie korzyści dla użytkowników repozytoriów oraz kultura autoarchiwizacji w danej dziedzinie wiedzy. Do barier utrudniających autoarchiwizację zaliczono obawy o konieczności poświęcenia dodatkowego czasu i wysiłku na to zadanie oraz brak odpowiedniej wiedzy prawnej.¹³

Inne badania prowadzone przez Foster i Gibbons wśród naukowców z Uniwersytetu w Rochester wykazały, że głównym bodźcem do udziału naukowców we współtworzeniu repozytorium jest umożliwienie innym badaczom korzystania i zacytowania ich prac. Foster i Gibbons określiły także powody zniechęcające pracowników do archiwizowania swoich prac, takie jak obawy przed dodatkowym obowiązkiem czy naruszeniem praw autorskich.¹⁴

Natomiast w badaniach przeprowadzonych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, naukowcy uznali, że największymi motywatorami do autoarchiwizacji prac w repozytorium AMUR są przede wszystkim

---

¹² KIM, J. Faculty self-archiving: Motivations and barriers. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2007, Volume 61, Issue 9. [Dostęp 20 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web:

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.21336/pdf>

¹³ KIM, J. dz. cyt.

¹⁴ FOSTER, N. F., and GIBBONS, S. Understanding faculty to improve content recruitment for institutional repositories. *D-Lib Magazine*, 2005, vol. 11, number 1. [Dostęp 28 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web:

<http://www.dlib.org/dlib/january05/foster/01foster.html>

*ułatwienie wymiany myśli między naukowcami, ułatwienie dostępu do prac studentom oraz zwiększenie cytowalności prac.*¹⁵

Jeżeli naukowcy mają być przekonani do autoarchiwizowania swoich prac w repozytorium uczelnianym powinni znać korzyści z tego wynikające, bo w przeciwnym razie podejmowanie dodatkowych zadań w tym zakresie nie ma dla nich większego sensu. Nie wystarczy samo rozpoznanie motywacji ale konieczne jest szerokie o nich informowanie. O korzyściach należy mówić przy każdej nadarzającej się okazji, nie tylko podczas prezentacji ale także podczas indywidualnych rozmów. Naukowiec UAM, który zamieścił najwięcej swoich publikacji (56) w repozytorium AMUR, profesor *Krzysztof Brzechczyn z Instytut Filozofii UAM*, został poproszony o wskazanie czynników, które skłoniły go do aktywności archiwizacyjnej. Warto tu przytoczyć jego opinię, która może stanowić cenną wskazówkę, jakich argumentów należy używać w celu motywowania innych naukowców:

Możliwość umieszczania artykułów i tekstów naukowych w Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza stało się dla mnie niezmiernie użytecznym narzędziem w pracy naukowej. Wymienię tylko kilka przykładowych korzyści:

- *przede wszystkim ma się do dyspozycji umieszczone tam swoje artykuły i teksty naukowe wraz z ich dokładnym opisem bibliograficznym; unika się tym samym kłopotliwego nieraz poszukiwania – w celu przywołania czy zacytowania - swoich prac naukowych opublikowanych przed laty w pracach zbiorowych i czasopismach, które akurat w trakcie kolejnych domowych remontów gdzieś się zapodziały lub znajdują się nie w tym, co należy miejscu i trzeba wiele czasu aby je odnaleźć;*
- *dostęp do swoich tekstów naukowych umieszczonych w wirtualnej przestrzeni jest możliwy z każdego miejsca geograficznego w Polsce i w świecie (musi być tylko zapewniony dostęp do komputera);*
- *ułatwiona zostaje wymiana myśli naukowej, gdyż pytany czasem o swoje publikacje lub cytowane w nich inne prace nie muszą ich kserować, wręczać osobiście lub wysyłać tradycyjną pocztą, lecz wystarczy, że podam linki do swoich tekstów;*
- *ostatnią wreszcie zaletą idei otwartego Repozytorium jest możliwość popularyzacji swoich tekstów, które są w ten sposób dostępne dla każdego*

---

¹⁵ RYCHLIK, M., KARWASIŃSKA, E. Projekt powołania repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Badanie ankietowe postaw pracowników naukowych, *Przegląd Biblioteczny*. 2008, t. 76 (3), str. 451-466.

znającego język polski i/lub angielski w Polsce i na świecie; narzędzia statystyczne, w które zaopatrzone jest repozytorium uniwersyteckie pozwala śledzić zainteresowanie danym artykułem naukowym (wyrażające się w liczbie „ściągnięć” lub „wejść”) w dowolnym okresie czasu.

Tego typu działania mają na celu wychwycenie i promowanie wzorów do naśladowania dla innych naukowców, by oni również przystąpili do deponowania, prezentowali swój dorobek i rozpowszechniali go w otwartym dostępie – zwiększając przez to prestiż uczelni.

Warto podkreślać władzom uczelni korzyści płynące dla samej instytucji. Oprócz tych najczęściej powtarzanych, dotyczących zwiększenia widoczności dorobku naukowego oraz badań prowadzonych przez uczelnię, należy zaznaczyć, że w perspektywie jest również wzrost pozycji uczelni w światowych rankingach. Najnowsze badania przeprowadzone na wschodnich uniwersytetach zrzeszonych w konsorcjum PBRUUK pokazują, że uczelnie, które zmodernizowały własne strony internetowe i założyły repozytoria, znacznie poprawiły swoje notowania w Światowym Rankingu Webometrycznym. W rankingu tym, prowadzonym przez hiszpańskie laboratorium cybernetyczne, Południowy Uniwersytet Federalny (PUF) – przesunął się aż o 3457 miejsc, a Uniwersytet Białogrodzki o 1291 miejsc.¹⁶

W celu rozpoznania barier, przeprowadzone zostały pilotażowe badania ankietowe dotyczące przyczyn zniechęcających do archiwizowania prac w repozytorium AMUR. Do przeprowadzenia anonimowej ankiety został wykorzystany formularz elektroniczny. Kwestionariusz został wysłany do 2020 pracowników naukowych i doktorantów. Na ankietę odpowiedziało 75 osób – pracowników UAM. Najliczniej reprezentowane były grupy z Wydziału Biologii (24) oraz Neofilologii (10), w odniesieniu zaś do stopni i tytułów naukowych najwięcej było doktorów (27) oraz doktorantów (20) (zob. tab. 1)

---

¹⁶ MOSCOVKIN, V. M. The webometric estimate of the publication activities of universities, The influence of the belgorod declaration. *Scientific and Technical Information Processing*, 2010, Volume 37, Number 1, 49-54. [Dostęp 20 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.springerlink.com/content/263ng5p364r84306/fulltext.pdf>

Tab. 1.

1. Stopień, tytuł naukowy:

	n	%
Profesor doktor habilitowany	11	14,67 %
Doktor habilitowany	11	14,67 %
Doktor	27	36,0 %
Doktorant	20	26,67 %
Magister	6	8,0 %

Liczba respondentów którzy odpowiedzieli na to pytanie: 75

W ankiecie zastosowano pytania zamknięte tak/nie oraz jedno pytanie otwarte „Podaj inne przyczyny utrudniające autoarchiwizację prac w repozytorium AMUR”, a także pytania w skali Likerta, podzielone na 4 bloki stanowiące określony zespół barier. Pierwszy blok zawierał stwierdzenia związane z problematyką prawa autorskiego, drugi – bariery natury technicznej, trzeci - związane z brakiem zaufania do udostępniania prac w modelu Open Access, oraz ostatni bariery dotyczące organizacji. W skali Likerta każdemu ze stwierdzeń przypisano następujące warianty odpowiedzi: „zdecydowanie zgadzam się”, „raczej zgadzam się”, „nie mam zdania”, „raczej nie zgadzam się” i „zdecydowanie nie zgadzam się”. Każdej z kategorii przypisano punkty (5-1). Stwierdzenia mające więcej punktów świadczą o większym znaczeniu bariery dla depozytariusza.

Założeniem badania było rozpoznanie trudności, które najbardziej zniechęcają naukowców do autoarchiwizowania swoich prac. Efektem końcowym miało być podjęcie dodatkowych działań w zakresie ich eliminowania. Najwyższą punktację otrzymały stwierdzenia związane z tematyką prawa autorskiego, co oznacza, że kwestie te mogą stanowić jedną z najważniejszych przyczyn zniechęcających naukowców do autoarchiwizacji prac. Najwięcej punktów otrzymało stwierdzenie: *nie mogę zamieszczać swoich prac w repozytorium przed publikacją* (4,08), następnie *muszę prosić o pozwolenie wydawców, aby zamieścić swoje prace w repozytorium AMUR* (3,81), potem *muszę starać się o zgodę współautorów, aby zamieścić swoje prace w repozytorium AMUR* (3,62).

Stosunkowo niską punktację otrzymały pytania związane z barierami technicznymi, co może świadczyć o tym, że obecnie nie stanowią one dla naukowców większych problemów. *Przygotowanie pliku elektronicznego mojej pracy (pdf, skan) w celu zamieszczenia w repozytorium AMUR jest dla mnie zbyt trudne* otrzymało zaledwie 1,84 punktów, *Proces*

zamieszczania pracy w repozytorium AMUR jest dla mnie zbyt trudny tylko 2,44. Najwięcej punktów przypisano stwierdzeniu *zadania związane z archiwizacją prac w repozytorium AMUR są dla mnie zbyt czasochłonne* – 3,05.

Brak czasu na działania związane z autoarchiwizacją potwierdza także jedna z wypowiedzi w pytaniu otwartym „*Nie mam czasu skanować swoich prac i sprawdzać, kto ma do nich prawa autorskie.*” Wydaje się, że w dobie rozwoju technologii informatycznych w pracy naukowej przygotowanie pracy w postaci pliku elektronicznego zaopatrzonego w słowa kluczowe oraz abstrakt jest już standardem. Sam proces zamieszczenia pliku w systemie trwa zaledwie kilka minut. Dlatego warto przekonywać pracowników uczelni do podjęcia wysiłku zdeponowania pierwszej publikacji. Pomocą mogą służyć krótkie instrukcje prezentujące cały proces archiwizacji lub przeprowadzenie krótkich warsztatów. W kwestii prawa autorskiego warto polecić portal SHERPA/ROMEO w celu sprawdzenia polityki wydawcy w tym zakresie. Należy także podkreślać, że skierowanie pytania mailowego do wydawcy w sprawie pozwolenia na zamieszczenie artykułu w repozytorium nie zabiera dużo czasu a praktyka pokazuje, że wydawcy chętnie przysyłają indywidualne pozwolenia.

W zespole pytań dotyczących braku zaufania do udostępniania prac w modelu Open Access najwięcej punktów otrzymało przekonanie że *materiały archiwizowane w repozytorium są niskiej jakości merytorycznej* 3,61, drugie w kolejności, że *prace zamieszczone w repozytorium nie są odpowiednio cytowane przez innych autorów* 3,28. Pozostałe stwierdzenia otrzymały poniżej 3 punktów: *Zamieszczenie prac w repozytorium zagraża ich integralności* 2,69 *Ten model udostępniania prac nie odpowiada moim przełożonym lub współautorom* 2,62, *Zamieszczenie prac w repozytorium powoduje ich plagiatowanie* 2,09

Niską punktację otrzymały także stwierdzenia z grupy barier organizacyjnych, co może oznaczać, że obecnie nie stanowią one znaczącej przeszkody przy deponowaniu prac. Najwięcej punktów otrzymało stwierdzenie *brak osoby odpowiedzialnej za koordynowanie działań związanych z archiwizacją prac w repozytorium AMUR na wydziale* (3,28). Argument taki podaje również respondent w pytaniu otwartym *Przybył nam jeszcze jeden obowiązek a nie przybyło nam ani czasu ani pieniędzy - tym powinien się zająć ktoś inny.* W przypadku uczelni z wieloma wydziałami

zasadne jest powołanie osoby, która będzie nadzorowała część zadań wspierających proces deponowania. Początkowe zamierzenia, aby bibliotekarz wydziałowy pełnił funkcję konsultanta AMUR niestety wprowadzono tylko w jednym przypadku. Należy jednak pamiętać, że główną cechą repozytorium jest autoarchiwizacja – proces ten powinien być tylko wspomagany i nie należy dopuścić do sytuacji, w której materiały zamieszczane są przez inną osobę niż autor.

Dla naukowców UAM wprowadzenie obligatoryjności to z pewnością zbyt daleko idące działanie, dlatego stwierdzenie *Brak odgórnych zarządzeń o obligatoryjnej archiwizacji prac w repozytorium AMUR* nie spotkało się ze znaczną przychylności respondentów (2,69 punkty). Potwierdza się to również w jednej z wypowiedzi w pytaniu otwartym, w której zostało zaproponowane mniej radykalne rozwiązanie: *„myślę, że zarządzenia (obowiązków) to może nieco zbyt radykalny środek, choć być może mógłby być wprowadzony co do wybranych rodzajów publikacji, ale na pewno przydałyby się zachęty i przypomnienia drogą służbową.”*

Inny ankietowany wymienił barierę związaną z brakiem systematyczności przy deponowaniu i także podał ciekawą propozycję jej wyeliminowania: *„Najtrudniej jest zacząć z wprowadzeniem pierwszej pracy, a następnie trudno jest zachować systematyczność. Może komunikaty od administratorów AMURa typu "Nie zdeponowałeś w AMURze żadnej pracy już przez 3 miesiące. Inni w tym czasie byli bardzo aktywni deponując x prac" pomogłoby w tej systematyczności”.*

Niepokoić może fakt że sporo wypowiedzi otwartych wskazało, że główną barierą dla ankietowanych jest brak informacji o powołaniu uczelnianego repozytorium:

- *niestety mało wiem na temat AMUR-a. Coś mi się obilo o uszy ale niewiele. Myślę, że problem tkwi w niedoinformowaniu,*
- *niestety nie posiadam żadnych informacji o AMUR*
- *nie poinformowano mnie nigdy o tym repozytorium*
- *nie wiedziałem, że istnieje coś takiego jak AMUR...*
- *o istnieniu repozytorium dowiedziałem się z w/w ankiety.*

Z jednej strony może to dziwić, zważywszy na wpisanie założeń rozbudowy platformy do strategii rozwoju uczelni, wystąpieniach na posiedzeniu Senatu Uczelni, radach wydziałów i instytutów, spotkaniach otwartych oraz organizowaniu wielu akcji promocyjnych. Z drugiej – powinno to

obligować do jeszcze większej pracy nad propagowaniem idei wolnego dostępu i docieraniem z informacjami jeszcze większą gamą kanałów komunikacyjnych.

W celu minimalizowania barier, do strategii pozyskiwania zasobów dopisano moduł mówiący o sprawnej komunikacji z depozytariuszami, w skład którego wchodzi następujące działania:

1. Wysyłanie mailingu z informacjami o repozytorium AMUR do pracowników i doktoratów UAM
2. Wysyłanie maili do dziekanów z raportami zawierającymi statystyki zainteresowania pracami zamieszczonymi w repozytorium przez pracowników danego wydziału
3. Zamieszczenie bezpośredniego linkowania do repozytorium AMUR nie tylko z poziomu strony głównej UAM, ale także z każdej strony wydziałowej
4. Implementacja na platformie repozytorium kontaktu do redakcji AMUR
5. Zamieszczanie komunikatów o Repozytorium AMUR w newsletterze - biuletynie UAM

Warto podkreślić, że samo wysłanie ankiety stanowiło dodatkową promocję ponieważ dzień po jej wysłaniu do repozytorium AMUR zarejestrowało się 27 nowych użytkowników. W pytaniu otwartym przeprowadzonej ankiety, pojawił się również pozytywny akcent, którego na pewno nie można zaliczyć do barier *Uważam, że AMUR jest jedną z najlepszych nowości przygotowanych przez obecne władze.*

Zakończenie

Ważne jest, abyśmy w naszych polskich dokonaniach opierali się na standardach i czerpali z doświadczeń innych, którzy odnieśli sukces. Stosunkowo prosto jest ukonstytuować repozytorium, natomiast wypełnić je pełnymi tekstami jest wyzwaniem często niemalże heroicznym. Doświadczenia własne oraz bibliotek na świecie pokazują, że pracownicy naukowi nie mają ani czasu, ani ochoty angażować się w dodatkowe

przedsięwzięcia¹⁷. Często korzyści płynące z autoarchiwizacji w repozytoriach jak np. wzrost cytawalności prac wydają się być zbyt odległe. Dlatego niezmiernie ważne jest aby odpowiednio zadbać o prawidłowy, systematyczny rozwój repozytorium uczelnianego. Być może argumentem będą liczby: w przypadku repozytorium AMUR, 650 zdeponowanych prac było pobieranych na całym świecie już ponad 77 tys. razy¹⁸.

BIBLIOGRAFIA:

1. DAVIS, P.M., CONNOLLY, M.J.L. Institutional Repositories. Evaluating the Reasons for Non-use of Cornell University's Installation of DSpace. *D-Lib Magazine*. 2007, Vol. 13 nr 3/4. Dostępny w World Wide Web: <http://dlib.org/dlib/march07/davis/03davis.html>
2. FOSTER, N. F., and GIBBONS, S. Understanding faculty to improve content recruitment for institutional repositories. *D-Lib Magazine*, 2005, vol. 11, number 1. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dlib.org/dlib/january05/foster/01foster.html>
3. KINGSLEY, D. A. The advocacy and awareness imperative: a repository overview. VALA2010 Conference. Dostępny w World Wide Web: http://www.vala.org.au/vala2010/papers2010/VALA2010_110_Kingsley_Final.pdf
4. KIM, J. Faculty self-archiving: Motivations and barriers. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2007, Volume 61, Issue 9. Dostępny w World Wide Web: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.21336/pdf>
5. KLING, R., McKIM, G.W., i KING, A. A bit more IT: Scholarly communication forums as socio-technical interaction networks. *Journal of American Society for Information Science and Technology*, 2003, 54(1), 47–67.
6. LYNCH C.A.: Institutional Repositories: Essential Infrastructure for Scholarship in the Digital Age. *ARL: A Bimonthly Report* 2003 nr 226. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/resources/pubs/br/br226/br226ir.shtml>
7. MOSCOVKIN, V. M. The webometric estimate of the publication activities of universities, The influence of the belgorod declaration. *Scientific and Technical Information Processing* 2010, Volume 37, Number 1, 49-54. Dostępny w World Wide Web: <http://www.springerlink.com/content/263ng5p364r84306/fulltext.pdf>
8. RENTIER, B. Wprowadzanie w życie uniwersytetu polityki otwartego dostępu do wiedzy, In. II Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce. V Konferencja EBIB Internet w bibliotekach. Toruń, 14-15 stycznia 2010 roku: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat21/rentier.php>

---

¹⁷ SALO, D. Innkeeper at the Roach Motel. *Library Trends* 57:2 (Fall 2008). [Dostęp 20 kwietnia 2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://minds.wisconsin.edu/handle/1793/22088>

¹⁸ Stan na 13.05.2011

9. RYCHLIK, M., KARWASIŃSKA, E. Projekt powołania repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Badanie ankietowe postaw pracowników naukowych, *Przegląd Biblioteczny*. 2008, t. 76 (3), str. 451-466.
10. SALE, A. Comparison of IR content policies in Australia. *First Monday*, 2006, vol. 11 (4). Dostępny w World Wide Web: http://eprints.utas.edu.au/264/1/Comparison_of_content_policies_in_Australia.pdf
11. SALO, D. Innkeeper at the Roach Motel. *Library Trends* 57:2 (Fall 2008). Dostępny w World Wide Web: <http://minds.wisconsin.edu/handle/1793/22088>
12. SWAN A., BROWN S. Authors and open access publishing. *Learned Publishing*. 2004, vol. 17. Dostępny w World Wide Web: <http://cogprints.org/4123/>
13. WESTRIENEN VAN, G., LYNCH C.A. Academic Institutional Repositories Deployment Status in 13 Nations as of Mid 2005. *D-Lib Magazin*. 2005, Volume 11 nr 9. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dlib.org/dlib/september05/westrienen/09westrienen.html>